

Södertörns högskola | Lärarprogrammet med interkulturell profil
Examensuppsats 15 hp | Utbildningsvetenskap, avancerad nivå |
Höstterminen 2012

Stökiga flickor och oväntade kärlekspar

- En normkritisk läsning av tre ungdomsromaner

Av: Amanda Hjort
Handledare: Cecilia Carlander

Abstract

Södertörn University, Autumn 2012

Author: Amanda Hjort

Mentor: Cecilia Carlander

Title: *Norm critical pedagogy in the literature studies.*

The study aims to examine how three books written for teenagers and young adults address topics that are generally considered as deviant to social norms in order to conclude if they can contribute to a norm critical pedagogy in school. Norm critical pedagogy is foremost based on gender- and queer theory and tends to discuss how social norms and power structures are constructed and reproduced in different social contexts. To work in a norm critical fashion the teacher must be aware of the present norms and work to make the pupils conscious of them. Thereby the focus is on existing norms, rather on the deviances. To use norm critical pedagogy correct it must be incorporated in all subjects in school.

The books that have been analysed in this essay are *Syskonkärlek* by Katarina von Bredow, *Henrietta är min hemlighet* by Maja Hjertzell and *Tusen gånger starkare* by Christina Herrström. This study shows that all books include and discuss subjects that are deviant to social norms, such as: non-conformal gender roles, homosexuality and incest. *Tusen gånger starkare* and *Henrietta är min hemlighet* are suitable to teach in upper school and upper secondary school, because they discuss subjects and themes that pupils and students in that age can relate to and they are written in ways that open up to discussions. However, all books are not suitable to use in a norm critical pedagogy. *Syskonkärlek*'s theme is the incestuous relationship between a brother and a sister. Incestuous love is not only deviant to social norms, it is also against the law. To teach that book in the purpose to make the pupils aware of norms and start thinking critical about them, can have the opposite effect, though incest is seen as wrong in so many ways.

Keywords: Norm critical pedagogy, literature studies, norm, gender, queer theory

Nyckelord: Normkritisk pedagogik, litteraturundervisning, norm, genus, queerteori

Innehållsförteckning

1. INLEDNING OCH BAKGRUND	4
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	6
2.1 Syfte	6
2.2 Frågeställningar	6
2.3 Begrepp	6
2.3.1 Norm	6
2.3.2 Heteronormativitet.....	7
2.3.3 Sexualitet.....	7
2.4 Tidigare forskning.....	8
2.4.1 Normkritisk litteraturundervisning.....	8
2.4.2 Normkritisk pedagogik	9
3. GRUNDSKOLANS STYRDOKUMENT	12
3.1 Värdegrund i Lgr11	12
3.2 Kursplanen i svenska	13
4. TEORI	15
4.1 Normkritisk pedagogik.....	15
4.1.1 Genuspedagogik.....	16
4.1.2 Queerpedagogik	18
5. MATERIAL OCH METOD.....	21
5.1 Metod och urval.....	21
5.2 Validitet och tillförlitlighet.....	22
6. ANALYS	23
6.1. Syskonkärlek.....	23

6.1.1 Amanda och Ludvigs relation.....	23
6.1.2 Andra relationer i boken	26
6.2. Henrietta är min hemlighet.....	28
6.2.1 Den androgyna berättaren	28
6.2.2 Homosexuell kärlek.....	32
6.3 Tusen Gånger Starkare	34
6.3.1 Den stereotypa bilden.....	34
6.3.2 Saga.....	36
6.3.3 Lärarnas roll.....	37
7. RESULTAT OCH AVSLUTADE DISKUSSION.....	40
8. KÄLLFÖRTECKNING.....	44
Tryckta källor	44
Elektroniska källor	46

1. Inledning och bakgrund

Skolan har ett ansvar att bygga upp ungdomars identitet samt väcka en medvetenhet om de rådande normer som finns omkring oss. I *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*, Lgr11, betonas skolans ansvar att lära ut om alla människors lika värde, oberoende av bland annat kön och sexualitet samt att möta fördomar och främlingsfientlighet med kunskap och diskussioner.¹ I ämnet svenska finns en naturlig plattform att diskutera de här frågorna och tillgodogöra sig kunskap om sin egen och även andras identitet och levnadssituation, framför allt genom litteraturundervisningen.

Kursplanen för ämnet svenska betonar att elever ska läsa litteratur som ger dem större kunskap om sin egen identitet samt sin omvärld.² Genom att välja litteratur som tar upp olika teman och samhällsbilder kan elever få kunskap om andra människor och även få möjlighet att utforska den egna identiteten. 2010 grundades den ideella och politiskt samt ekonomiskt obundna föreningen Rättviseförmedlingen som, med hjälp av sina 36 000 medlemmar, ”tipsar projekt, organisationer och medier att hitta kompetens som hamnat i skymundan på grund av stereotypa föreställningar om exempelvis kön, ursprung och fysiska förutsättningar.”³ År 2012 publicerade de två litteraturlistor med ungdomsböcker som visar upp ett samhälle som står utanför den rådande normen och ifrågasätter stereotyper.⁴ Listorna innehåller titlar som tar upp flera ämnen såsom kärlek som inte är heterosexuell, klasstillhörighet och etnicitetsfrågor. Att de här listorna har sammanställts ger ett uttryck för ett uppfattat behov. Majoriteten av den litteratur som finns visar nämligen upp ett normtypiskt samhälle som inte alla kan känna sig hemma i. Alla elever passar inte in i de normer som finns runt omkring oss vad gäller sexualitet, klass, etnicitet etc. och genom att arbeta för att gå utifrån det normativa synsättet i skolan, med utgångspunkt i litteraturundervisningen, ökar chanserna för att fler ska känna sig inkluderade i undervisning som skolan erbjuder.

---

¹ Skolverket (2010), *Läroplan för grundskolan, förskolan och fritidshemmet 2011*. Stockholm.

² *Ibid.*, s. 122 ff.

³ <http://rattviseformedlingen.se/om-oss>.

⁴ Rättviseförmedlingens lista på ungdomsböcker som presenterar ett annat samhälle än det heteronormativa (könsroller och sexualitet): <http://rattviseformedlingen.se/lista/boktips> Sidan besökt: 2012-11-07, Rättviseförmedlingens lista på ungdomsböcker som ifrågasätter mängder av stereotyper: <http://rattviseformedlingen.se/lista/ungdomsbocker-som-ifragasatter-mangder-av-stereotyper> Sidan besökt: 2012-11-07.

Genom ett normkritiskt pedagogiskt synsätt med utgångspunkt i genus- och queerteori kommer jag att analysera tre av de böcker som Rättviseförmedlingen har förordat och undersöka hur de bryter mot rådande normer. De böcker som uppsatsen behandlar är Katarina von Bredows *Syskonkärlek* (1991)⁵, Maja Hjertzells *Henrietta är min hemlighet* (2005)⁶ samt Christina Herrströms *Tusen Gånger Starkare* (2006)⁷. Målet med mina analyser är att ta reda på hur de valda böckerna från Rättviseförmedlingens lista på olika sätt kan bidra till en normkritisk pedagogik och på vilket sätt de är, om de är, användbara i undervisningssyfte.

---

⁵ Von Bredow, Katarina (1991). *Syskonkärlek*. Falun: Rabén och Sjögren.

⁶ Hjertzell, Maja (2005). *Henrietta är min hemlighet*. Falun: Rabén & Sjögren.

⁷ Herrström, Christina (2006). *Tusen gånger starkare*. Falun: Månpocket.

2. Syfte och frågeställningar

Här kommer jag redogöra för uppsatsens syfte och frågeställningar. Jag kommer även definiera de centrala begrepp som jag använder mig av. Slutligen presenteras tidigare forskning inom normkritisk litteraturundervisning samt normkritisk pedagogik.

2.1 Syfte

Uppsatsens syfte är att analysera hur tre ungdomsböcker valda från *Rättviseförmedlingens lista på ungdomsböcker som presenterar ett annat samhälle än det heteronormativa*⁸, kan bidra till en normkritisk pedagogik i skolan.

2.2 Frågeställningar

De frågeställningar uppsatsen kommer att behandla är:

- På vilket sätt presenterar de tre böckerna ett samhälle utanför normen?
- Hur passar böckerna in i skolplanens bild av skolans ansvar?

2.3 Begrepp

Nedan förklaras hur centrala begrepp tolkas och används i uppsatsen.

2.3.1 Norm

Jag använder mig i stort av Renita Sörensdotter definition. Sörensdotter, forskare och lärare inom genusvetenskap, förklarar att begreppet norm är relativt diffust, ”men enkelt sagt innebär det idéer om vad som anses vara normalt respektive onormalt, vilket i sin tur skapar förväntningar på individens beteende, utseende, livsstil med mera. Den som passar in i normen bekräftas vanligtvis, medan den som avviker från normen riskerar att stereotypiseras, bestraffas eller osynliggöras från sin omgivning.”⁹ Vidare förklarar Sörensdotter att normer ändrar innebörd beroende på tid och plats. Det som är norm i en kultur behöver inte vara det i en annan. Dock finns det vissa normer som dominerar i samhället, som heterosexualitet.¹⁰ Normer påverkar

---

⁸ Rättviseförmedlingens lista på ungdomsböcker som presenterar ett annat samhälle än det heteronormativa (könsroller och sexualitet): <http://rattviseformedlingen.se/lista/boktips> Sidan besökt: 2012-11-07.

⁹ Sörensdotter, Renita (2010). “En störande, utmanande och obekvämlig pedagogik. Om queerteoriernas relevans för en normbrytande undervisning”. I *Normkritisk pedagogik. Makt, lärande och strategier för förändring*, J. Bromseth & F. Darj (red.). Uppsala: Uppsala Universitet., s. 136 f.

¹⁰ *Ibid.*, s. 138.

hur vi ser på oss själva och på andra. Sörensdotter beskriver hur vi identifierar oss eller disidentifierar oss utifrån normer.¹¹

2.3.2 Heteronormativitet

Nationalencyklopedin förklarar heteronormen som den norm som säger att heterosexualiteten är det normala och även förväntade i samhället. Att vara heterosexuell är det som människor förväntas och antas vara fram till dess att någonting annat avslöjas.¹²

Fanny Ambjörnsson, forskare i socialantropologi, beskriver heteronormativitet som:

Institutioner, lagar, strukturer, relationer och handlingar som upprätthåller heterosexualiteten som något enhetligt, naturligt och allomfattande – alltså det som bidrar till att *en viss sorts heterosexuellt liv* framstår som det mest åtråvärda och naturliga sättet att leva. [...] Heteronormativitet kan ta sig olika uttryck, beroende på tid och plats. För trettio år sedan synliggjordes den genom att homosexualitet fortfarande klassificerades som ett sjukdomstillstånd. Idag synliggörs den till exempel av att hatbrotten mot HBT-personer snarare ökar än minskar.¹³

2.3.3 Sexualitet

Nationalencyklopedin förklarar sexualitet som en ”benämning på de beteenden som är förknippade med könlig fortplantning. [...] Betonas bör även sexualitetens betydelse för att bekräfta individens könsidentitet som kvinna eller man och sexuella orientering som heterosexuell, homosexuell eller bisexuell.”¹⁴

Sexualitet kan ses som en kombination av en människas fysiska begär och känslor. Enligt nationalencyklopedin definierar världshälsoorganisationen (WHO) att sexualitet är mer än något rent fysiskt: ”den finns i energin som driver oss att söka kärlek, kontakt, värme och närhet; den uttrycks i vårt sätt att känna och väcka känslor samt att röra vid varandra. Sexualiteten påverkar tankar, känslor, handlingar och gensvar och därigenom vår psykiska och fysiska hälsa.”¹⁵

---

¹¹ Ibid., s. 139.

¹² <http://www.ne.se/sok?q=heteronorm>.

¹³ Ambjörnsson, Fanny (2006). *Vad är Queer?* Stockholm: Natur och Kultur., s 52.

¹⁴ Nationalencyklopedin, sexualitet: <http://www.ne.se/till.biblextern.sh.se/lang/sexualitet>.

¹⁵ Ibid.

Sexualiteten är med andra ord en del av ett identitetsskapande som är avgörande i vad en person känner begär för.

2.4 Tidigare forskning

Nedan kommer tidigare forskning inom normkritisk litteraturundervisning samt normkritisk pedagogik att presenteras.

2.4.1 Normkritisk litteraturundervisning

Karolina Tennholt Bortz har i sin examensuppsats ”Det är väl min egen lathet, ambition och inspiration som sätter gränser – En normkritisk genusstudie om engelsklärarens val av romaner till litteraturundervisningen” intervjuat tre högstadielärare kring deras val av kvinnliga och manliga författare i litteraturundervisningen i engelska.¹⁶ Alla tre lärarna är kvinnor och jobbar på samma skola. Tennholt Bortz har förutom intervjuerna gjort en kvantitativ bedömning av de böcker som skolan har i klassuppsättning på engelska, där hon har undersökt hur många böcker som är skrivna av kvinnor respektive män.

De resultat som Tennholt Bortz får fram av sin studie är att alla de tre lärarna i sin undervisning använder sig av böcker där manliga författare är i klar majoritet (mellan 80 och 100 %).¹⁷ Anledningen till det tror Tennholt Bortz beror på flera saker. För det första är de flesta böcker som finns på skolan i klassupplagor skrivna av män, och även om det går att köpa in nya klassuppsättningar, eller låna från Stockholms cirkulationsbibliotek, väljer lärarna att främst använda sig av de böcker som skolan redan tillhandahåller. För det andra tror Tennholt Bortz att problematiken beror på vad Yvonne Hirdman kallar för *Den manliga primaten*.¹⁸ Det manliga beteendet räknas som norm och dominerande i vårt samhälle, så även om lärarna tror att de gör omedvetna val när de väljer litteratur tolkar Tennholt Bortz det som att alla lärare är påverkade av den manliga normen som råder i samhället. För att kunna ändra beteende när det gäller litteraturval och skapa en medvetenhet och ett nytt synsätt på författare måste lärarna först bli medvetna om hur de själva styrs av normen.¹⁹

---

¹⁶ Tennholt Bortz, Karolina (2011). *Det är väl min egen lathet, ambition och inspiration som sätter gränser – En normkritisk genusstudie om engelsklärarens val av romaner till litteraturundervisningen*. Examensuppsats i Utbildningsvetenskap. Södertörns Högskola.

¹⁷ Ibid., s. 18 f.

¹⁸ Ibid., s. 25.

¹⁹ Ibid., s. 31.

Tennholt Bortz menar att genom att välja till största del manliga författare i litteraturundervisningen förstärks bilden av mannen som norm.

Undersökningen är gjord med utgångspunkt i intervjuer enbart med tre kvinnliga lärare som jobbar på samma skola, något som Tennholt Bortz förklarar bero på tidsbrist från både hennes och övriga lärares sida. Här finns alltså starka skäl att ifrågasätta resultatets allmängiltighet. Det hade varit intressant att se om resultatet hade sett annorlunda ut om lärare från fler skolor och av olika kön hade blivit intervjuade.

2.4.2 Normkritisk pedagogik

Gunilla Edemo och Joakim Rindå har skrivit en lärarhandledning om kön, sexualitet och normer för RFSL Stockholm.²⁰ I den avhandlar de normer som berör främst kön och sexualitet och kombinerar det med konkreta tips på hur man som lärare kan jobba normkritiskt i skolan. Deras avsikt är att skapa en medvetenhet kring normer och visa hur man kan bryta maktperspektiv genom att lyfta fram de normer som existerar. Edemo och Rindå menar att uttalanden som att alla bara är människor, oavsett kön och sexualitet är ett sätt att osynliggöra maktstrukturer och orättvisor omkring oss. Eftersom det bara är de privilegierade inom normen som säger så kommer de som står utanför normen inte att synliggöras.²¹ Genom att ifrågasätta det som är inom normen istället för det motsatta, som är vanligare förekommande, kan man som lärare bidra till att bryta maktstrukturer. Ett exempel är att ställa frågan hur man blir heterosexuell, istället för hur man blir det motsatta, som står utanför normen, nämligen homo-, bi-, eller transsexuell.²²

Edemo och Rindå menar att man som lärare måste rannsaka sig själv innan man påbörjar sitt normkritiska arbete. Det gör man genom att fundera på vilka värderingar man har och hur man ser på normen och det normbrytande. Edemo och Rindå skriver att de flesta människor gör heteronormativa antaganden. Innan motsatsen är bevisad

---

²⁰ Edemo, Gunilla & Rindå, Joakim (2004). Någonstans Går Gränsen – En lärarhandledning om kön, sexualitet och normer i unga människors liv. RFSL Stockholm.

²¹ Ibid., s. 7.

²² Ibid., s. 10.

förutsätts alla vara heterosexuella och agera som normen förespråkar.²³ Vid ett möte med nya personer sker en snabb process där personerna kategoriseras. Beroende på om de kategoriseras som man, kvinna, invandrare, gammal etc. förväntas de bete sig och vara på ett visst sätt och ha en uppsättning egenskaper.²⁴ En del av den normkritiska processen handlar om att dels bli medveten om att de här antagandena görs, dels ifrågasätta dess existens. Edemo och Rindå presenterar ett antal övningar vars syfte är att få elever att reflektera kring normer och hur de har uppstått.²⁵

Forum för levande historia och RFSL Stockholm har skrivit en liknande undersökning som Edemo och Rindå som går under namnet *Bryt!* Denna undersökning anvisar metoder för hur man som lärare kan jobba normkritisk i skolans värld.²⁶ Även den blandar forskning kring normer med handfasta tips och övningar på hur pedagoger kan jobba normkritiskt i skolan och få elever att reflektera kring både de normer som finns i samhället samt de de själva har.

Normer finns överallt, men märks inte så länge de efterföljs. Det är först när någon bryter mot normen som den blir synlig, som när en kille bär klänning eller två kvinnor kysser varandra.²⁷ Normer ändras genom tid och rum och det som var norm för hundra år sedan behöver inte vara det idag. I *Bryt!* Understryks det faktum att normer genomsyrar allt. Det finns normer som gäller hur man hälsar, bor och betar sig socialt. Att vi inte spottar på varandra är en typ av norm. Människan har ofta ett väldigt oreflekterat förhållande till normer. De följs utan att vi tänker på varför vi gör det.²⁸ Precis som hos Edemo och Rindå lägger *Bryt!* vikt på att pedagoger som arbetar normkritiskt måste granska sitt eget förhållningssätt gentemot de normer som existerar. En normkritisk pedagog måste undersöka hur hen själv bidrar till att normer lever kvar.²⁹

---

²³ Ibid., s. 10.

²⁴ Ibid., s. 26.

²⁵ Ibid., s. 14 ff.

²⁶ Åkerlund, Carl red. (2011) *Bryt! Ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet*. Stockholm: Forum för levande historia & RFSL Stockholm.

²⁷ Ibid., s. 6 ff.

²⁸ Ibid., s. 6.

²⁹ Ibid., s. 13.

Att arbeta med utgångspunkt i ett normkritiskt perspektiv handlar om att granska normer. Det är lätt att det blir en diskussion om ”dem” när man pratar om normavvikelser, trots att alla i klassrummet inte tillhör samma norm.³⁰ Det är vanligt förekommande att de som står utanför normer klumpas ihop på ett sätt som de som står innanför normen inte blir. Det är till exempel ofta diskussioner om ”bögar”, men inte ”heterosarna”.

---

³⁰ Ibid., s. 14.

3. Grundskolans styrdokument

Nedan ges en sammanfattning av de centrala delar av Lgr11 som uppsatsen tar upp. Först behandlas *Skolans värdegrund och uppdrag*, där skolans mål och uppdrag presenteras. Därefter följer en sammanfattning av kursplanen i ämnet Svenska för årskurs sju till nio.

3.1 Värdegrund i Lgr11

Lgr11 inleds med en beskrivning av skolans värdegrund och uppdrag.³¹ I det kapitlet beskrivs skolans mål och ansvar. I början betonas att det svenska skolväsendet vilar på en demokratisk grund och att skolan ansvarar för att elever ska ha kunskap om ”människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta”.³² Vidare betonas skolans uppdrag: ”Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet”.³³

Skolans ansvar att motarbeta främlingsfientlighet och intolerans behandlas också i detta kapitel. Genom att lära ut om alla människor olikheter kan en förståelse för allas lika värde skapas.

Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling ska prägla verksamheten. Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Sådana tendenser ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.³⁴

Läroplanen tar dessutom upp vikten av att behandla kvinnor och män lika och att inte föra gamla, traditionella könsmonster vidare.

---

³¹ Skolverket (2010).

³² Ibid., s. 7.

³³ Ibid., s. 7.

³⁴ Ibid., s. 7.

Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och väntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmönster. Den ska därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet.³⁵

Två av de mål som varje elev ska ha uppnått efter genomgången grundskola presenteras här. Dessa mål handlar om att eleven:

- Kan samspela i möten med andra människor utifrån kunskap om likheter och olikheter i livsvillkor, kultur, språk, religion och historia.
- Har fått kunskaper om samhällets lagar och normer, mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar i skolan och i samhället.³⁶

Det som de här målen behandlar, som är av intresse för denna uppsats syfte, är att man som lärare bör sprida kunskap om likheter och olikheter samt kunskap om samhällets normer.

3.2 Kursplanen i svenska

I kursplanen i svenska presenteras *syftet* med ämnet svenska.³⁷ Språk och identitet är centrala begrepp när syftet förklaras. Likaså förmågan att genom litteratur och språk få en förståelse för människor och sin omvärld. I kursplanen poängteras att ”språk är människans främsta redskap för att tänka, kommunicera och lära. Genom språket utvecklar människor sin identitet, uttrycker känslor och tankar och förstår hur andra känner och tänker.”³⁸ Ett sätt att utveckla elevers språkliga förmågor sker genom möte med skönlitteratur. I skolan ska elever läsa och få kunskap om olika typer av skönlitteratur och genom det ska ”eleverna ges förutsättningar att utveckla sitt språk, den egna identiteten och sin förståelse för omvärlden.”³⁹ Avslutningsvis står det i svenskämnets syfte att ”Genom undervisningen i ämnet svenska ska eleverna

---

³⁵ Ibid., s. 8.

³⁶ Ibid., s. 12.

³⁷ Ibid., s. 222.

³⁸ Ibid., s. 222.

³⁹ Ibid., s. 222.

sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att [...] läsa och analysera skönlitteratur och andra texter för olika syften.”⁴⁰

Vidare presenteras det centrala innehållet inom svenskundervisningen.⁴¹ Även här betonas vikten av att förstå andra människor samt det egna identitetsskapandet. Svenskundervisningen ska innehålla ”Skönlitteratur som belyser människors villkor och identitets- och livsfrågor”⁴² samt kunskap om “Språkets betydelse för att utöva inflytande och för den egna identitetsutvecklingen”.⁴³

---

⁴⁰ Ibid., s. 222

⁴¹ Ibid., s. 225 ff.

⁴² Ibid., s. 226.

⁴³ Ibid., s. 227.

4. Teori

Nedan presenteras de teorier som uppsatsen använder. Uppsatsen har ett normkritiskt pedagogiskt synsätt som bygger på genus- och queerteori.

4.1 Normkritisk pedagogik

Alla tillbringar de första åren av sitt liv i skolan. Skolan blir därmed en viktig plats för en persons identitetsskapande process. Att ha ett normkritiskt perspektiv inom pedagogiken i skolan handlar om att medvetandegöra hur olika normer samverkar i samhället och hur man kan utmana dessa normer. Det handlar om att granska vilka frågor och kunskaper som betraktas som sanna och redan givna. Normkritisk pedagogik har sin utgångspunkt i genus- och queerpedagogik, men även andra skillnadsskapande kategorier, såsom klass, etnicitet och ålder, avhandlas inom den normkritiska pedagogiken.⁴⁴

Genusforskaren Janne Bromseth menar att skolan kan ses som en arena där normer, och främst heteronormer, (åter)skapas och att det därför krävs ett normmedvetet och kritiskt förhållningssätt av skolans pedagoger.⁴⁵ För att kunna se hur normer och maktrelationer, som är en följd av normer, skapas behöver elever i skolan få möjlighet att utveckla en normkritisk blick, menar Bromseth. Det sker genom normkritisk undervisning, där en ständig medvetenhet kring vem och vad som görs till norm finns nära. Det här måste ske genomgående i undervisning, i allt från matteexempel till val av skönlitteratur.⁴⁶

I en normkritisk pedagogik ligger fokus på hur normer skapas och upprätthålls.⁴⁷ Maria Rosén beskriver att det är genom att se vilka normer som finns som det blir möjligt att upptäcka allt som finns utanför normen. Genom att synliggöra sådant minskar även risken för att ramla i de så kallade normativitetsfällorna. Medvetenhet

---

⁴⁴ Bromseth (2010), "Förändringsstrategier och problemförståelser: från utbildning om den Andra till queer pedagogik". I *Normkritisk pedagogik. Makt, lärande och strategier för förändring*, J. Bromseth & F. Darj (red.). Uppsala: Uppsala Universitet., s. 12 ff.

⁴⁵ Ibid., s. 12 ff.

⁴⁶ Ibid., s. 39 f.

⁴⁷ Rosén, Maria (2010). "Likabehandlingslagstiftning och normkritisk potential – möjligheter och begränsningar". I *Normkritisk pedagogik. Makt, lärande och strategier för förändring*, J. Bromseth & F. Darj (red.). Uppsala: Uppsala Universitet s. 71.

och kunskap om makt och normer är viktigt för att inte en viss grupp personer i skolans värld, likaså i det övriga samhället, ska bli marginaliserade, eller diskriminerande för att de står utanför den rådande normen. Lena Martinsson och Eva Reimers förtydligar att granskandet av normer är ett verktyg för att nå förståelse för hur kränkningar och diskrimineringar av den, dem eller det som står utanför normer möjliggörs.⁴⁸ En normkritisk pedagogik och ett konsekvent förhållningssätt är nödvändigt i arbetet mot diskriminering och kränkning i skolan.⁴⁹ Genom att ställa nya frågor till det som tas för givet kan rådande normer ifrågasättas och diskuteras.⁵⁰

Pedagogen Lotta Björkman menar att ett normkritiskt förhållningssätt i skolan, av både lärare och elever, är nödvändigt för att alla i skolan ska känna sig inkluderade. Det kan låta som självklarheter, men Björkman menar att det är få lärare som reflekterar över de normer som skolan förmedlar.⁵¹ Bromseth beskriver hur skolan skapar en bild där lärare och elever ingår i ett ”vi” medan homo-, bi- och transpersoner (hbt-personer), som står utanför normen blir ett ”dem” som ofta framställs på ett stigmatiserande sätt. Sällan framställs hbt-personer som ungdomar eller barn; de är nästan alltid vuxna.⁵² Genom att visa upp fler sidor av kön, sexualitet, klass, ålder etc. i läromedel i skolan skulle fler elever känna sig inkluderade.⁵³

4.1.1 Genuspedagogik

Genus är en beteckning för det konstruerade könet. Föreställningarna om kvinnligt och manligt är, enligt genusvetenskapen, socialt och inte biologiskt. De skillnader som genusvetenskapen pekar på mellan män och kvinnor är alltså enbart de rent biologiska, som könsorgan och kroppsform.⁵⁴ Judith Butler menar att även de två könen är konstruerade, på det viset att de enbart existerar inom en heterosexualiserad

---

⁴⁸ Martinsson, Lena & Reimers Eva red. (2008). *Skola i Normer*. Malmö: Gleerups Utbildning AB

⁴⁹ Rosén (2010)., s. 69 ff.

⁵⁰ Sörensdotter (2010)., s. 141.

⁵¹ Björkman, Lotta (2010). “En skola i frihet – med ‘misstagens’ hjälp”. I *Normkritisk pedagogik. Makt, lärande och strategier för förändring*, Janne Bromseth & Frida Darj (red.). Uppsala: Uppsala Universitet s. 168.

⁵² Bromseth (2010)., s. 37.

⁵³ Björkman (2010)., s. 168.

⁵⁴ Ambjörnsson (2006)., s. 110 f.

förståelseram. Det här betecknas *Den heterosexuella matrisen*.⁵⁵ Ambjörnsson förklarar den i tre punkter:

- De enda positioner som står oss till buds är kvinna eller man.
- Dessa positioner ställs i motsats till varandra, kroppsligt och beteendemässigt.
- Att de samtidigt förväntas åtrå, begära och ha sex med varandra.⁵⁶

För att vara kvinna eller man krävs det alltså att en person har kroppen, beteendet och det heterosexuella begäret. Bromseth förklarar samma fenomen med att man som människa måste passa in inom ramen för endera man eller kvinna, och med allt vad det innebär, för att bli begriplig.⁵⁷ Martinsson och Reimers menar att normen skapar identifikationspositioner som man och kvinna. På så vis skapas normativa förväntningar på hur man ska bete sig enligt det kön man har. Enligt den maktordning som finns i vårt samhälle förväntas kvinnor vara underordnade män och män förväntas vara ledare.⁵⁸

I skolan är normen den att flickor förväntas vara tysta, lugna och omhändertagande medan pojkar har ett större utrymme att höras och synas, roller som överensstämmer med de normer och föreställningar som finns om kvinnor och män. Ambjörnsson förklarar att de förväntade egenskaper som finns säger att kvinnor är passiva, omhändertagande och inväntande och män är aktiva, konkurrens- och tävlingsinriktade.⁵⁹ Genuspedagogen Kajsa Svaleryd menar att flickor och pojkar ofta blir olika bemötta i skolan på grund av deras genus. En flicka som är busig får i större utsträckning en utskällning än hennes manliga motsvarighet. Det här sker på grund av att flickan bryter mot normen kring hur hennes genus förväntas uppföra sig, vilket bidrar till att det blir det mer avvikande och synligt.⁶⁰ För att som pedagog motverka att flickor och pojkar behandlas olika menar Svaleryd att det är viktigt att pedagogen hela tiden synliggör och granskar de bilder av manligt och kvinnligt som både skola

---

⁵⁵ Butler, Judith (2007) [1990]. *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos., s. 68

⁵⁶ Ambjörnsson (2006)., s. 112 ff.

⁵⁷ Bromseth (2010)., s. 30.

⁵⁸ Martinsson & Reimers (2008)., s. 20 ff.

⁵⁹ Ambjörnsson (2006)., s. 111.

⁶⁰ Svaleryd, Kajsa (2010). *Genuspedagogik*. Stockholm: Liber., s. 10 ff.

och elever besitter och förmedlar. Detta bidrar till att eleverna börja reflektera över sin identitet och skapa sig ”sin framtid utifrån egen vilja och personliga intressen”.⁶¹

4.1.2 Queerpedagogik

Själva begreppet *queer* kommer från engelskan och betyder konstig, sexuellt avvikande och pervers. Ambjörnsson förklarar att queerpedagogik bygger på en teori om sexualitet och normalitet, ett paraplybegrepp för hbt-personer samt ett kritiskt förhållningssätt till det normala.⁶² Queer betecknar och inkluderar alla som ställer sig utanför den rådande heteronormen, där både homosexuella, transsexuella och personer med avvikande heterosexuell läggning kvalificerar. Det som queerforskningen vill visa är hur den ”normerande heterosexualiteten, som backas upp av samhället, osynliggör den enorma mångfald av sexuella uttryck som egentligen existerar”.⁶³ Gunilla Edemo förklarar att identitet är någonting rörligt och att det är viktigt att problematisera förgivettaganden om personers identitet och sexualitet.⁶⁴

Det är inte all heterosexualitet som har ett högt värde inom heteronormen. Det finns skalor inom den sexuella hierarkin, där den monogama, frivilliga sexualiteten som sker inom äktenskapet anses vara normen.⁶⁵ Gayle Rubin presenterar i en artikel en modell på sexualitetens värdehierarki. Där rankar hon olika typer av sexualiteters status i samhället. Modellens inre cirkel visar på den goda, önskvärda och normala sexualiteten. Den yttre cirkeln visar på sexualitet som inte platsar inom heteronormen. De olika typerna ställs i kontrast mot varandra.

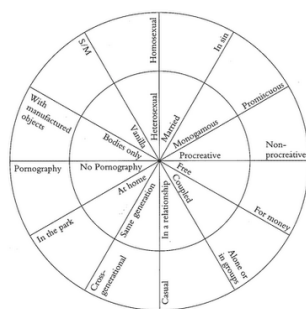
⁶¹ Ibid., s. 8 f.

⁶² Ambjörnsson (2006), s. 7 ff.

⁶³ Ibid., s. 85.

⁶⁴ Edemo, Gunilla (2010). “Att bota en fördom eller undersöka en föreställning – om systembevarande och systemförändrande demokratiarbete”. I *Normkritisk pedagogik*, s. 103 ff.

⁶⁵ Ambjörnsson (2006), s. 87 f.

De sexualiteter som listas är:

Inre cirkeln

- heterosexuellt
- inom äktenskapet
- monogamt
- reproduktivt
- gratis
- tvåsam
- inom förhållandet
- samma generation
- hemma
- utan porr
- enbart kroppen
- vaniljsex

Yttre cirkeln:

- homosexuellt
- i synd
- promiskuöst
- icke reproduktivt
- mot betalning
- ensamt eller i grupp
- tillfälligt
- generationsskillnad
- ute
- med porr
- med hjälpmedel
- SM⁶⁶

Martinsson och Reimers menar att det finns förväntningar kring heterosexualiteten. Kvinnor förväntas bli kära i män. Det är normen för hennes genus som kvinna. Blir en kvinna istället kär i en kvinna så bryter hon både mot de heterosexuella förväntningarna hon har på sig och även de förväntningar som finns kring hur man ska bete sig som kvinna.⁶⁷ På samma sätt finns det stereotypa bilden av hbt-personer. Lesbiska kvinnor blir ofta porträtterade som ensamma, olyckliga, isolerade och allvarliga medan bögar får rollen som fjolliga, shoppande, schlagerfantaster.⁶⁸ De

⁶⁶ Rubin, Gayle (1984). *Thinking Sex*: <http://www.feminish.com/wp-content/uploads/2012/08/Rubin1984.pdf> Sidan besökt: 2012-11-21.

⁶⁷ Martinsson & Reimers (2008)., s. 32.

⁶⁸ Ambjörnsson (2006)., s. 75.

lesbiska och bögar som inte lever på det viset passar inte in inom samhällets normer för homosexuella.

Ett normkritiskt pedagogiskt synsätt handlar alltså om att låta elever vidga och fördjupa sina tolkningar kring vad kärlek är. Olof Franck poängterar vikten av att i skolan problematisera människors föreställningar om vad normalitet och naturlig kärlek är.⁶⁹

---

⁶⁹ Franck, Olof red. (2007). *Genusperspektiv i Skolan- om Kön, Kärlek och Makt*. Lund: Studentlitteratur., s. 49 ff.

5. Material och metod

Nedan presenteras det material och den metod som används i uppsatsen.

5.1 Metod och urval

För att hitta de tre skönlitterära böcker som uppsatsen bygger på har jag, som tidigare nämnts, utgått från *Rättviseförmedlingens lista på ungdomsböcker som presenterar ett annat samhälle än det heteronormativa (könsroller och sexualitet)*.⁷⁰ Rättviseförmedlingen har för övrigt sammanställt ytterligare en lista på *ungdomsböcker som ifrågasätter mängder av stereotyper*.⁷¹ Anledningen till att alla böckerna är valda från den första listan är att böckerna där erbjuder teman om olika typer av relationer som står utanför det som anses normalt. Listan som böckerna är valda från innehåller totalt 75 författare. De flesta författarna har skrivit en eller två böcker som är med på listan, medan andra, bland annat Katarina von Bredow (författare till *Syskonkärlek*) står med för alla sina verk.

Att valet föll på de tre böckerna som uppsatsen behandlar beror på att de alla är böcker riktade till ungdomar på högstadiet och gymnasiet. Böckerna tar upp olika ämnen som alla ligger utanför normen. Jag har dessutom stött på de här böckerna vid flera tillfällen på olika högstadieskolor i Stockholm. De böcker som uppsatsen bygger på är *Syskonkärlek*⁷², där huvudpersonerna är ett syskonpar som inleder en kärleksrelation, *Henrietta är min hemlighet*⁷³, som tar upp homosexualitet samt förväntningar på både killar och tjejer eftersom man inte får veta huvudpersonens kön under nästan hela boken, samt *Tusen Gånger Starkare*⁷⁴, som handlar om hur killar och tjejer blir behandlade olika i en klass. Böckerna jag har valt tar upp och behandlar identitetsskapande och förståelsen för andra människor, vilket alltså läroplanen klargör att skolan har ett ansvar att förmedla (se 3, Grundskolans styrdokument).

Analysen är en kvalitativ textanalys, där det relevanta för syftet i böckerna har lyfts fram och diskuterats. Jag har gjort en tematisk läsning utifrån normkritisk teori med

---

⁷⁰ <http://rattviseformedlingen.se/lista/boktips>.

⁷¹ <http://rattviseformedlingen.se/lista/ungdomsbocker-som-ifragasatter-mangder-av-stereotyper>.

⁷² Von Bredow (1991).

⁷³ Hertzell (2005).

⁷⁴ Herrström (2006).

fokus på genus- och queerteori. När jag läste böckerna samlade jag alla passager, korta som långa, som var av relevans för min analys. Efteråt sammanställde jag passagerna och gjorde avvägningar. För att möjliggöra en bredd i analysen var jag noga med att så många aspekter som möjligt skulle få utrymme i min läsning. Alla böcker är analyserade var för sig, med olika delar av den teori som jag använder mig av som redskap. Avslutningsvis för jag en diskussion där böckerna kopplas samman och diskuteras utifrån uppsatsens syfte och frågeställningar.

5.2 Validitet och tillförlitlighet

De böcker som jag har valt att analysera har jag, som tidigare nämnt, stött på vid flera skolor under min lärarutbildning. Böckerna ger på så vis en bild av vilken typ av normkritisk litteratur som ungdomar möter i skolan. Alla böcker tar upp normkritik ur olika aspekter för att ge en bredare bild av det normkritiska begreppet. Eftersom en litteraturanalys bygger på egna tolkningar och tidigare erfarenheter kan den inte ge en allmängiltig bild av vad en bok representerar. Min analys av de tre valda böckerna bygger på det som jag, med hjälp av mitt teoretiska ramverk, finner normkritiskt och därför användbart i en normkritisk pedagogik. För att förankra mina analyser i böckerna kommer delar av böckerna att citeras.

6. Analys

Analysen är uppdelad så att alla böcker presenteras separat. Det första underkapitlet till varje bok är en sammanfattning av handlingen.

6.1. Syskonkärlek

Syskonkärlek av Katarina von Bredow handlar om syskonen Amanda och Ludvig som blir kära i varandra och inleder en kärleksrelation. Boken är skriven ur ett förstapersonsperspektiv och det är 17-åriga Amanda som är berättaren. Ludvig är ett år äldre och de bor tillsammans med sin mamma. Boken är uppdelad i tre delar. Under den första delen blir Amanda mer och mer medveten om sina känslor för Ludvig och hon förstår till slut att hon har blivit kär i sin bror. Ludvig visar genom svartsjuka, blickar samt kommentarer att han känner likadant för Amanda. Del ett slutar med att syskonen erkänner sina känslor för varandra och har sex.

Under bokens andra del inleder Amanda och Ludvig en relation som pendlar mellan stormande kärlek och stark olust inför vad de gör. Båda försöker ha andra relationer vid sidan av för att bli av med känslorna för varandra men de inser till slut att de inte kan vara utan varandra och bestämmer sig för att försöka vara ihop. Syskonen blir dock påkomna och avslöjade och i del tre separeras de genom att Ludvig skickas av mamman till släktingar som bor långt bort. Amanda är väldigt uppriven och söker bland annat tröst hos en man, David, som kommer att bli den man som hon gifter sig och skaffar barn med. Amanda och Ludvig träffas långt senare igen och trots alla känslor som fortfarande finns kvar väljer Amanda att stanna hos David.

6.1.1 Amanda och Ludvigs relation

I början av boken porträtteras Amanda och Ludvigs relation som en väldigt nära syskonrelation. De umgås mycket och gillar att vara i varandras sällskap. När de var någon yngre sov de även i samma säng, trots att de hade varsin i det rum de delade.⁷⁵ Det beskrivs även hur syskonen alltid har hyst svartsjuka gentemot varandras tidigare och nuvarande partners.⁷⁶ Det som målas upp är en nära syskonrelation som även har inslag av romantisk kärlek. Ganska tidigt i berättelsen byggs den kärleken på, när

---

⁷⁵ von Bredow (1991), s. 22

⁷⁶ Ibid., s. 38 f

Ludvig börjar stå krokmodell för Amanda. När Amanda varje kväll studerar Ludvigs nakna kropp känner hon en njutning växa fram. Hon börjar jämföra Ludvig med sin pojkvän Johan och önskar att han var hälften så fin och rolig som Ludvig.⁷⁷ Amanda förstår att hon har fått känslor för Ludvig och skriver i sin dagbok:

FÅR man bli alldeles varm och matt i hela kroppen av att se på sin egen brorsa? Får man det, även om han är den snyggaste och finaste killen i hela universum? Jag kan inte hjälpa det! Och jag skäms så in i helvete. Tänk om han visste! [...] Det är sjukt, va? Att tända på sin egen brorsa? Perverst. [...] Jag vet inte längre VARFÖR jag vill fortsätta måla! Om det bara är för att få se honom. Det är så fel. Det måste ju vara fel! Sjukt. Perverst.

Heteronormen är den mest grundläggande normen i vårt samhälle, enligt *Bryt!*.⁷⁸ Människor är uppdelade i två kön, man eller kvinna och alla förväntas vara heterosexuella. Dock är det inte all heterosexualitet som räknas. Ambjörnsson menar att det är en viss typ, favoriserad heterosexualitet som faller innanför ramarna för heteronormen.⁷⁹ Enligt Rubins cirklar (se 4.1.2) symboliseras heteronormen av den så kallade goda, önskvärda och normala sexualiteten.⁸⁰

Amandas kärlek till Ludvig faller utanför heteronormen, eftersom deras kärlek är incestuös, och på grund av det känner hon sig fel och pervers. Amanda slår upp ordet pervers, som hon identifierar sig med, i synonymordboken och får fram ”förvänd, snedvriden, abnorm, onaturlig, vrång, sjuklig, lastbar, depraverad, könsförvänd.”⁸¹ Det här är ord som återkommer under hela berättelsen. I kontrast slår Amanda även upp ordet normal och får upp definitionen ”genomsnittlig och ordinär”, och hon frågar sig själv vem som egentligen vill vara det.⁸² På så vis tar Amanda ett första steg ut ur sin normativa syn på kärlek. Efter att Amanda har insett det går det snabbt för henne att erkänna för sig själv att hon har blivit kär i Ludvig.

---

⁷⁷ Ibid., s. 28

⁷⁸ Åkerlund, Carl red. (2011), s. 22

⁷⁹ Ambjörnsson (2006), s. 87

⁸⁰ Rubin (1984).

⁸¹ Von Bredow (1991), s. 31.

⁸² Ibid., s. 45.

Efter att Amanda och Ludvig har haft sex med varandra för första gången säger båda att det var fel och att det inte får upprepas.⁸³ Amanda berättar efteråt för en kompis, Eva, vad som har hänt. Eva dömer inte Amanda helt och hållet, men hon kommer med råd och förslag på hur de kan avbryta den begynnande kärleksrelationen. När relationen ändå fortsätter och har pågått under en period bjuder Eva hem Amanda och Ludvig på vad till synes verkar vara en trevlig kväll med ost och vin. Under kvällen berättar Eva för syskonen om baksidan av deras relation, trots att de har bett om att inte få någon psykologbedömning. Eva säger:

- Jag vill att ni ska inse det ansvar ni har för varandra, sa hon. Det är en samvetsfråga som var och en av er måste ta upp med sig själv. Du, till exempel. Ludvig. Du måste fråga dig själv om du vill utsätta Amanda för risken att bli förtalad och förmodligen utfrusen i skolan. Ärligt talat så tror jag inte att hon skulle orka gå kvar där om det här kom ut. Oavsett om det skulle bli rättssak eller inte. Amanda är stark, men inte så stark. Hon skulle i så fall avbryta sin utbildning för din skull. Dessutom har alla ungdomar i skolan föräldrar som har olika jobb här omkring. Överallt, på banken, på posten och i affärerna arbetar människor som har sina barn i Amandas skola. Överallt skulle de titta på er, puffa varandra i sidan och se menande på varandra. Orkar ni med det? Vill ni utsätta varandra för det? [...]

- Och tänk också på Berit [Amanda och Ludvigs mamma, min anm.] Hennes arbetskamrater på lasarettet skulle tala om henne bakom hennes rygg och undra på vilket sätt hon misskött sina barn. Vill ni riskera att hon blir utsatt för det? Risken att ni blir upptäckta är mycket större än vad ni tror.⁸⁴

Ovan presenteras hur andra människor ser och kommer att reagera på syskonens relation. Eva berättar inte enbart vad hon själv anser om deras kärlek, istället berättar hon hur de skadar varandra och andra personer i sin närhet. Det hon gör är att måla upp ett scenario som omöjliggör relationen, eftersom den, enligt det hon berättar, endast kommer att leda till någonting dåligt. Hon säger att det är en samvetsfråga som båda måste diskutera med sig själva och att varken Amanda eller Berit kommer orka vara kvar på sin skola eller arbete om relationen skulle bli offentlig. Istället för att rikta blicken och kritiken mot de normer som försvårar Amanda och Ludvigs kärlek väljer Eva att diskutera på vilket sätt deras kärlek är fel. Det som står innanför och utanför normen står i en maktrelation till varandra. För att se hur det här skapas krävs

---

⁸³ Ibid., s. 93.

⁸⁴ Ibid., s. 162.

en normkritisk blick, som granskar normerna istället för det som är avvikande.⁸⁵ Genom att dissekera Amanda och Ludvigs relation och ge exempel på hur den kan komma att skada personer i deras närhet, på grund av att den är avvikande, kommer Evas, och samhällets, syn på icke önskvärd kärlek fram. Liknande känslor visar syskonens mamma när deras relation har blivit avslöjad. Hon gråter och frågar sig själv vad hon har gjort för fel och förbjuder barnen att röra vid varandra.⁸⁶ När Amanda ringer till släktingarna som Ludvig blir skickad till får hon inte lov att tala med sin bror och mostern säger åt Amanda att glömma ”den tråkiga historien”.⁸⁷

Medvetenheten om att de bryter mot normen och det som anses normalt är konstant närvarande i Amanda och Ludvigs relation. Ludvig säger vid ett tillfälle när de sitter i parken att han gärna hade struntat i alla regler och gränser och istället visat sin kärlek öppet genom att kyssa Amanda så att alla såg. När Amanda frågar honom om han skulle kunna göra det så nekar han.⁸⁸ Varken Amanda, Ludvig eller någon i deras närhet ser deras relation som någonting möjligt eller hållbart. I slutet av boken lever Amanda i ett normativt godkänt förhållande och läsaren får även reda på att Ludvig förlovade sig tre gånger under sin livstid utan att gifta sig.⁸⁹ Amanda beskriver sin relation med David med orden: ”Vår kärlek är inte vild och galen. Den är vuxen och gör inte ont”.⁹⁰ Dock försvinner aldrig kärleken mellan Amanda och Ludvig. De har bara fått anpassa sig efter heteronormen för att bli accepterade.

6.1.2 Andra relationer i boken

I boken porträtteras fler kärleks- och/eller sexuella relationer vid sidan av Amanda och Ludvigs. Få av dem kan klassas som heteronormativa, även om alla innehåller heterosexualitet. I prologen berättar Amanda att hon inte vet vem som är hennes pappa. Mamman hade en älskare vid sidan av sitt äktenskap när Amanda blev till och eftersom Berit inte kunde veta vem som var far till Amanda bestämde mamman sig för att hon var hennes egen, utan pappa. Att ha relationer utanför äktenskapet är syndigt, beskriver Rubin, och hamnar i heteronormens yttre, icke normativa cirkel.⁹¹

---

⁸⁵ Bromseth (2010), s. 39 f.

⁸⁶ Von Bredow (1991), s. 224 ff.

⁸⁷ Ibid., s. 233 f.

⁸⁸ Ibid., s. 211 ff.

⁸⁹ Ibid., s. 296 f.

⁹⁰ Ibid., s. 279.

⁹¹ Rubin (1984).

Både Amanda och Ludvig har även de varsitt förhållande med en gift person. Amanda och Davids relation är till en början utanför äktenskapet. David är gift när de träffas och innan han lämnar sin fru har han och Amanda påbörjat en sexuell och kärleksfull relation.⁹²

Ludvig har en kortare sexuell relation med sin mammas bästa kompis. Hon är gift men varje eftermiddag går Ludvig hem till henne. Han erkänner det här för Amanda sedan kvinnan har blivit gravid. Hon föder ett barn som hon uppfostrar tillsammans med sin man.⁹³ Normativ kärlek bör ske inom samma generation, där det är mer godkänt om mannen är ett par år äldre än kvinnan.⁹⁴ Ludvig och kvinnans relation är genom den stora åldersskillnaden normavvikande på flera olika plan.

Amanda och Ludvig har under bokens gång sexuella eller romantiska relationer med andra, parallellt med deras relation. Amanda har från början en pojkvän, Johan, som hon fortsätter att vara tillsammans med även när hon inleder relationen med Ludvig. Johan har två funktioner. Han är både en bromskloss för Ludvig och Amanda, och står i kontrast till dem. När Amanda börjar inse att hon är kär i Ludvig träffar hon Johan allt oftare. Deras förhållande får henne att känna sig normal och inkluderad i normen, trots att hon inte visar något större intresse för honom.⁹⁵ Johan är frireligiös och vill vänta med sex till äktenskapet. Amanda och Johan har ett kyskt förhållande och delar bara en kyss. När Amanda berättar för honom att hon har sovit hos andra killar innan de träffades blir han förskräckt och förfärad.⁹⁶ Johan symboliserar den inre cirkeln, och den syndfria kärleken.⁹⁷

Amandas kompis Eva är den person i boken som Amanda söker råd och hjälp hos. Eva gestaltas som promiskuös med ständigt nya älskare som hon stolt berättar om. Hennes råd till Amanda och Ludvig är att de ska träffa andra personer för att få lite perspektiv på sin relation. Hon uppmuntrar dem i det här fallet att bryta mot normerna, med önskan att resultatet ska bli att de ska passa bättre in i heteronormen

---

⁹² Von Bredow (1991), s. 195 ff.

⁹³ Ibid., s. 50 ff.

⁹⁴ Rubin (1984).

⁹⁵ Von Bredow (1991), s. 73 ff.

⁹⁶ Ibid., s. 85 f.

⁹⁷ Rubin (1984).

(se 6.1.1). Ludvig träffar två tjejer som fungerar som bromsklossar i relationen med Amanda. Både relationerna är tillfälliga, vilket gör att de förpassas till Rubins yttre cirkel.⁹⁸ Sexuella förbindelser bör ske inom förhållanden för att passa in i normen. Ludvig erkänner för Amanda att det känns som att han utnyttjar de två tjejer som han träffar, eftersom han inte lägger in några känslor i relationerna. Han berättar för Amanda under den paus de har efter att Eva har pratat med dem (se 6.1.1), att han älskar henne, men inte kan leva i celibat för det.⁹⁹ Han har en sexuell drift och får inte utlopp för den i ett normativt, monogamt förhållande.¹⁰⁰ Istället har han sex med flera kvinnor som han inte älskar.

6.2. Henrietta är min hemlighet

Henrietta är min hemlighet av Maja Hjertzell handlar om Måsen som är hemligt kär i Henrietta. Boken är skriven i första person och det är Måsen som är berättaren. Läsaren får inte veta Måsens kön förrän på sista sidan, då det kommer fram att hon är en tjej och att temat på så vis är lesbisk kärlek. Måsen går i gymnasiet och har två kompisar; Rebecka och Robin. Hela boken kretsar kring Måsens kärlek till Henrietta och hur hon ska närma sig henne. Berättelsen har sin utgångspunkt i ett telefonsamtal mellan Måsen och Henrietta. Henrietta har fått reda på att Måsen är förälskad i henne och undrar om de ska gå ut och fika. Måsen är rädd och lägger på luren. Det här mönstret återupprepas under nästan hela berättelsens gång. Måsen är blyg och tyst och svärmar och drömmar om Henrietta i ensamhet och tillsammans med Rebecka. Henrietta å andra sidan flirtar och bjuder ut Måsen. Efter flera misslyckade försök att prata med varandra, då Måsen blir tyst och blyg, slutar det med att Måsen får nytt mod och bjuder ut Henrietta. De pratar och reder ut alla missförstånd och blir till slut tillsammans. Först då kommer det fram för läsaren att Måsen är en tjej.

6.2.1 Den androgyna berättaren

Hjertzell har lyckats att undvika att könsklassificera Måsen under hela berättelsen fram till slutet.¹⁰¹ Detta medför att läsaren själv kommer att bestämma könet beroende på egna erfarenheter och referensramar. Under bokens gång sätter

---

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Von Bredow (1991)., s. 179.

¹⁰⁰ Rubin (1984).

¹⁰¹ Hjertzell (2005)., s. 274.

författaren in Måsen i olika sammanhang som vid vissa tillfällen pekar på att det är en kille och andra gånger att det är en tjej. Boken leker med förutfattade idéer och tankar om hur en tjej respektive kille är och uppfattas. Att Måsen enbart har två kompisar, som är av olika kön, försvårar könsbenämningen på Måsen. Författaren har även valt att ge huvudpersonen smeknamnet Måsen, som kommer från ett intresse för fältbiologi.¹⁰² Både namn och intresse är alltså könsneutrala och avslöjar således inte könsidentiteten.

Sörensdotter skriver om hur människor lätt ändrar bemötande och tolkningar av personer i sin närhet om de i tanken byter kön på dem.¹⁰³ Det här grundas i att vi betraktar killar och tjejer på skilda sätt och applicerar olika egenskaper på de olika könen. Det påverkar hur vi bemöter andra människor beroende på deras kön.¹⁰⁴ Beroende på läsarens föreställningar om, samt samhällets normer för, vad en kille respektive en tjej är, är det möjligt att läsa in båda könen i Måsen.

Det kan vara lätt att uppfatta Måsen som kille, på grund av att hon är homosexuell. Alla andra relationer i boken är heterosexuella, och på grund av det finns det inga homosexuella referensramar som skulle kunna bidra till uppfattningen att Måsen är en lesbisk tjej. Den heterosexuella normen finns närvarande och ofreflekterad i all annan kärlek än den som berör Måsen i boken. I beskrivningen av kompisen Robin förklarar Måsen att ”Robin är lite för tunn och vek för att vara en sådan grabb som alla tjejer faller för, men jag har fattat att han har *någonting*”.¹⁰⁵ Det finns ett förgivettagande i den meningen om att alla tjejer vill ha en kille, alla är heterosexuella. Som tidigare nämnts är heteronormen den mest etablerade normen i vårt samhälle, och Edemo menar att det är viktigt att därför problematisera förgivettaganden om representation och identitet.¹⁰⁶ Måsen tar för givet att alla tjejer vill ha en kille, även om hon själv är en homosexuell tjej. Vid ett samtal mellan Måsen och Robin kan homosexuella undertoner läsas in, fast det i själva verket är heterosexuell kärlek som diskuteras. Anledningen till det missförståndet är att Måsen lätt kan uppfattas som en kille under samtalet.

---

¹⁰² Ibid., s. 15.

¹⁰³ Sörensdotter (2010), s. 148.

¹⁰⁴ Edemo (2010), s. 103.

¹⁰⁵ Hjertzell (2005), s. 18.

¹⁰⁶ Edemo (2010), s. 103.

- Om du var kär i någon, vad skulle du göra då? säger jag till Robin.
Vi har aldrig pratat om känslor, i alla fall inte om sådana känslor. Nu tittar han på mig en liten stund innan han säger någonting.
- Du är väl inte kär i mig? säger han sedan.
Jag börjar skratta.
Efter en stund säger han:
- Ursäkta mig, men det skulle tydligen vara totalt omöjligt?
Jag lugnar mig.
- Nej, förlåt, men du är ju min kompis, säger jag. [...]
- Så du är inte kär i mig då? säger han.
Jag skakar på huvudet.
- Det kunde ha varit ett nervöst skratt för att jag kom på dig, säger han.
- I och för sig, säger jag, men jag är faktiskt inte kär i dig.
- Tur, det kunde ha blivit väldigt svettigt och jobbigt. Puh, säger han och låtsas torka svett ur pannan.
Vi sitter tysta en stund. Min dricka är slut. Jag trodde faktiskt att jag var kär i en kille en gång. Sebastian. Vi umgicks varje dag en hel sommar.
Men jag var inte kär.¹⁰⁷

Anledningen till att Måsen lätt kan tolkas som kille under samtalet är Robins reaktion där han säger att han ”kom på” Måsen med att vara kär, och att det hade kunnat bli ”svettigt” och ”jobbigt”. Måsen avslutar även med tankar om att hon en gång trodde att hon var kär i en kille. Det förstärker känslan av att det centrala och avvikande i samtalet är Måsens eventuella kärlek gentemot en kille. Att det blir ett samtal om det, att Robin reagerar med olust, genom att pusta ut och låtsastorka svett ur pannan skulle tyda på att Måsens kärlek står utanför normen. Edemo och Rindå menar att heterosexualiteten är så självklar att den inte är någonting vi tänker på eller ifrågasätter.¹⁰⁸

Boken har en queer infallsvinkel och behandlar inte enbart hetero- och homosexuell kärlek utan även bisexualitet. Henrietta har inte, av det som framgår i boken, tidigare visat något intresse för tjejer utan har enbart erfarenhet av heterosexuell kärlek. Att hon blir kär i Måsen gör henne bisexuell.¹⁰⁹ Att Henriettas tidigare erfarenheter, och

---

¹⁰⁷ Hjertzell (2005), s.131.

¹⁰⁸ Edemo & Rindå (2004), s. 31 ff.

¹⁰⁹ Ambjörnsson (2006), s. 26.

även till viss grad nuvarande preferenser, enligt vad Måsen befarar och tror, gäller kärlek till män, kan förstärka läsarens känsla att Måsen är en kille. Måsen ser hur Henrietta spanar efter en kille en dag i matsalen och hur hon sedan kramar honom och sitter och pratar länge. Det här gör Måsen svartsjuk och hon tror efter det att Henrietta och Fredrik, som killen heter, är ihop.¹¹⁰ I slutet av boken, när Måsen och Henrietta har sin första riktiga träff tänker Måsen:

” [...] vi pratar om andra, om Rebecka och Tomas. Jag försöker driva oss åt ett håll, mot pojkvänshållet, men ingenting blir sagt. Tillslut frågar jag. Jag kan inte vänta längre.

- Är du tillsammans med den där Fredrik?

- Nej, säger Henrietta.

Jag hör leendet i hennes röst igen. Jag lyssnar på det, vad det innebär.¹¹¹

Anledningen till att Måsen drar åt pojkvänshållet handlar om att hon vill veta mer om Henriettas relation till Fredrik, men man kan också uppfatta detta som att Måsen närmar sig ämnet för att hon vill diskutera deras relation. Att hon dessutom använder det heterosexuella paret Rebecka och Tomas som verktyg för att ta upp frågan förstärker bilden av att Måsen och Henrietta har ett liknande förhållande. Ambjörnsson menar att den normerande heterosexuella kärleken som är uppbackad av samhället ”osynliggör den enorma mångfald av sexuella uttryck som egentligen existerar.”¹¹²

Det som under berättelsens gång talar för att det inte är en heterosexuell kärlek som står i fokus är Måsens konstanta rädsla för att bli upptäckt. Bokens titel sätter ord på Måsens kärlek till Henrietta. Det är endast Rebecka som Måsen har berättat för och hon är hela tiden rädd för att någon skulle få reda på hur hon känner. Hon funderar på hur människor i hennes närhet, som familj och skolkamrater, skulle reagera om de visste. Att Rebecka även kommenterar Måsens och Henriettas kärlek som ”ascool” tyder på att den är utöver den vanliga normativa kärleken.¹¹³

---

¹¹⁰ Hjertzell (2005), s. 40 f.

¹¹¹ Ibid., s. 166.

¹¹² Ambjörnsson (2006), s. 85.

¹¹³ Hjertzell (2005), s. 64.

6.2.2 Homosexuell kärlek

Enligt den heterosexuella matrisen (se 4.1.1) är människor uppdelade i man eller kvinna och de båda könen förväntas vara heterosexuella.¹¹⁴ En homosexuell person avviker från den heterosexuella normen. Den här normen finns ofta närvarande i Måsens tankar kring sin kärlek. Det finns en rädsla för hur människor, både familj och i skolan, ska uppfatta hennes sexualitet om hon skulle berätta om den.

Tänk om de visste vad jag tänker på. Vad skulle farmor säga? Vad skulle mamma och pappa säga om jag kom hem med Henriettas arm om mina axlar? Ville [Måsens lillebror, min anm.] skulle förstås visa henne sin gosedjurssamling. Pappa och mamma skulle antagligen skratta. Kanske för att de inte visste vad de skulle säga.

Men i alla fall. Om jag visade vem jag är, vem jag är kär i, skulle jag vilja att de tog mig på allvar. De fick nästan hellre bli förbannade. Är det någonting jag har svårt för så är det när folk skrattar åt mig. [...]

Jag minns hur de fnissade åt mig och Angelica i tvåan. Vuxna verkar tycka att det är så gulligt när barn är kära eller håller varandra i handen. [...] 'Tänk när du sa att du skulle gifta dig med Angelica!' åtföljt av fniss och blinkningar.¹¹⁵

Och så snackas det runt omkring. Alla ska alltid hålla på och snacka så mycket. Vad skulle de andra säga om de fick veta? Alltså om nu, mot alla odds, Henrietta och jag skulle bli ihop. Vad skulle de säga?

”Har ni gjort det?”, ”Vem låg överst?”, ”Säg till om du behöver hjälp med henne, hö, hö.”.¹¹⁶

Det finns en rädsla för att bli upptäckt eftersom Måsen riskerar att inte bli tagen på allvar i sin sexualitet. Hos Skolverket står följande att läsa: ”Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, [...] könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning [...]. Sådana tendenser ska aktivt motverkas.”¹¹⁷ Måsen blir inte diskriminerad, eftersom hennes kärlek är en hemlighet, men anledningen till att hon inte har berättat om den är just för att hon är rädd för andra människors reaktion.

---

¹¹⁴ Ambjörnsson (2006), s. 112 ff.

¹¹⁵ Hjertzell (2005), s. 58 f.

¹¹⁶ Ibid., s. 37.

¹¹⁷ Skolverket (2010), s. 29.

Bromseth menar att samhället och skolan ofta projicerar en bild av ett normativt *vi*, som alla förväntas tillhöra, där hbt-personer blir det andra, avvikande som för det mesta framställs på ett stigmatiserat sätt.¹¹⁸ *Bryt!* förmedlar samma bild, där det förväntade och förgivettagna i skolan är att alla tillhör samma norm och att det lätt blir en diskussion om ”dem”, när det talas om hbt-personer.¹¹⁹ En förklaring till det kan vara att hbt-personer i böcker sällan framställs som ungdomar utan vuxna.¹²⁰

Ambjörnsson skriver att den lesbiska kvinnan ofta har blivit beskriven som ensam, olycklig, isolerad, och allvarlig genom historien.¹²¹ Det är en bild som på många sätt passar in i porträtteringen av Måsen. Måsen är tyst, blyg, olyckligt kär, bor isolerat ute på landet dit bara Rebecka orkar åka ut och hon uppfattas som väldigt allvarlig. Under en släktmiddag får Måsen först höra under middagen av två farbröder: ”Du är så allvarlig”, säger Ulf över bordet. ’Det finns ingen som ser så allvarlig ut som du’, håller Gunnar med. ’Men du kan väl skratta?’¹²² Senare under kvällen träffar Måsen en kvinna som är något äldre. De flirtar med varandra och innan kvinnan kysser måsen säger hon ”Du är verkligen ganska allvarlig.”¹²³ Medan Måsen framställs i stereotypa drag är Henrietta det motsatta. Hon är framåt, erfaren vad gäller kärlek och fester, hon är boxare och tar initiativ till flörtar och träffar. Under Måsen och Henriettas träff, i slutet av boken frågar Måsen: ”Du har väl gjort allting”, säger jag. ’Inte det här’, säger hon och tittar ner i marken.¹²⁴ Henrietta är inte den typiska lesbiska kvinnan, och hon har inte heller någon tidigare erfarenheter av lesbisk kärlek.

Måsen förändras dock i slutet. Hon inser, efter kyssen med Eva, att hon inte kommer att glömma Henrietta, och att hon inte heller kommer kunna bli tillsammans med henne om hon inte ändrar sin framtoning. Måsen går från att vara tyst, blyg och allvarlig till att bli modig, framåt och initiativtagande.¹²⁵ Först då kan hon och Henrietta bli ett par.

---

¹¹⁸ Bromseth (2010), s. 37.

¹¹⁹ Åkerlund, Carl red. (2011), s. 14.

¹²⁰ Bromseth (2010), s. 37.

¹²¹ Ambjörnsson (2006), s. 75.

¹²² Hjertzell (2005), s. 112.

¹²³ Ibid., s. 123.

¹²⁴ Ibid., s. 166 f.

¹²⁵ Ibid., s. 137 ff.

6.3 Tusen Gånger Starkare

Tusen gånger starkare av Christina Herrström utspelas i en nionde klass och handlar om maktspelet mellan killar och tjejer. Boken är skriven i första person och bokens berättare är Signe som går i klassen. Signe tillhör klassens töntar, som varken hörs eller syns i skolan. Hon tar inte mycket plats, och hennes roll har blivit observatör. Hon reflekterar mycket över hur fördelningen mellan killar och tjejer i skolan ser ut och varför killarna tillåts ta mycket mer plats än tjejerna. Under lektionerna får killarna en mycket större del av lärarens tid än tjejerna, något som varken klassens elever eller lärare har ambition att ändra på. Men en dag börjar en ny elev i klassen, Saga. Saga har flyttat runt i världen tillsammans med sin pappa i hela sitt liv och har aldrig tidigare gått i svensk skola. Hon är en person som inte är rädd för att säga vad hon tycker, hon får de så kallade töntarna och de populära i klassen att umgås tillsammans och hon gjuter självförtroende i klassens tjejer. Saga ser orättvisor och reagerar på dem och tack vare hennes närvaro i klassen blir både skolans personal och elever uppmärksammade på hur det egentligen går till i skolan, och hur killarna tillåts ta mer plats än tjejerna.

6.3.1 Den stereotypa bilden

Ur ett normkritiskt perspektiv är det viktigt att granska de rådande normerna, för att sedan diskutera det avvikande. Den stereotypa bild av kvinnligt och manligt beteende som porträtteras i boken är ett resultat av den rådande normen. Martinsson och Reimers menar att det finns normer för hur en person bör vara beroende på om man är en man eller kvinna, och enligt den maktordning som finns i vårt samhälle har män en högre maktposition än kvinnor. Normen i skolan är att flickor ska vara lugna och tysta medan pojkar får ta plats och höras i en större utsträckning.¹²⁶ Den här maktordningen är väldigt tydlig i den klass som skildras i *Tusen gånger starkare*. Redan från de första sidorna presenterar Signe det synsätt som råder för killar och tjejers förväntade beteende: ”Det normala för en flicka är att inte ens tro att världen är till för oss. Inte helt. Inte ens i klassrummet. Luften, tiden, utrymmet i klassrummet är inte till för oss. Vi hade vant oss.”¹²⁷ Signe fortsätter att förklara sin skolsituation och beskriver att killarna stör under lektionerna och de som vill ha hjälp med skolarbetet kommer fram och frågar Signe, som har högst betyg i klassen, om hjälp eftersom

---

¹²⁶ Martinsson & Reimers (2008), s. 20.

¹²⁷ Herrström (2006), s. 20.

lärarna har fullt upp med killarna. Det finns en kille i klassen, Leo, som är nästan lika bra som Signe i skolan, men ingen frågar honom om hjälp. Han har tydligt visat att han är upptagen med sitt eget arbete och inte vill hjälpa till.¹²⁸ Svaleryd beskriver hur pojkar i större utsträckning får hjälp i skolan och att flickor istället blir uppmuntrade att hjälpa till.¹²⁹ Vidare beskrivs hur det är lätt för pedagoger att falla in i gamla invanda mönster och tänka att ”pojkar måste få vara pojkar och flickor flickor”¹³⁰ istället för att se hur pojkar och flickor särbehandlas och förändra det. Signe är den typiska hjälpsamma flickan, vilket leder till att hon får mindre tid till sitt eget arbete än hennes manliga motsvarighet Leo.

Vid återkommande tillfällen reflekterar Signe kring hur en kille och en tjej förväntas vara. Signe börjar med att beskriva Mimi, som är de tuffa tjejernas ledare, och beskriver att hon framställer sig själv som mycket mer korkad än vad hon egentligen är. Hon gör det av rädsla för att bli kallad plugghäst, eftersom det är det osexigaste man kan vara.¹³¹ De övriga tjejerna i klassen vill vara som Mimi, eftersom de tycker att hon verkar ha det roligare än dem. Signe förklarar att intelligens väger lätt jämfört med det att kallas sexig, och sexig är ett omdöme som bara killarna kan ge. Detta är anledningen till att tjejerna har blivit helt beroende av killarna.¹³²

Senare i boken kommer Signe med ytterligare ett resonemang kring hur man ska vara som femtonårig tjej. Hon menar att allting måste vara rätt, in i minsta detalj. Ensam, framför spegeln, ska man som tjej träna på att se hård och farlig ut, men det måste ändras så fort man är med en kille. Då är det ”dags att kråma sig, glida, le. Lite dum, en aning charmigt korkad, inte hota, vika sig, absorbera deras blickar, suga in deras blickar som näringslösning och bli mäktig.”¹³³ För att förstärka synen på killars dominans och den normativa bild som finns mellan killar och tjejer finns en scen med i boken då Signe ser en lågstadielklass spela brännboll med sina föräldrar. Det finns en pappa som manar barnen att stå långt fram när det är en tjej som ska slå och backa

---

¹²⁸ Ibid., s. 17.

¹²⁹ Svaleryd (2010), s. 18 ff.

¹³⁰ Ibid., s. 62.

¹³¹ Herrström (2006), s. 12.

¹³² Ibid., s. 14.

¹³³ Ibid., s. 57.

när det är en kille som tar slagträet. Det här får Signe att tänka mer på hur det faktiskt ser ut i det samhälle hon lever i.¹³⁴

Det finns en föreställning om hur killar och tjejer förväntas bete sig, som kan härledas ur den heterosexuella matrisen.¹³⁵ Att vara man eller kvinna är de positioner som erbjuds och de ställs mot varandra. Att vara man och kvinna innebär olika typer av personligheter och intressen. Personerna i boken följer de normtypiska karaktärsdrag som Ambjörnsson presenterar. Tjejerna är ordentliga och omhändertagande, ser upp till männen och framställer sig korkade för att bli accepterade. Killarna är stökiga, eller jobbar på själva utan att hjälpa andra. De förväntas även vara duktiga i idrott.¹³⁶

6.3.2 Saga

Saga är den person som bryter mot de rådande normstrukturerna. Signe förklarar att Saga kan göra det eftersom hon, på grund av det ständiga resandet i världen, inte vet hur hon förväntas vara och bete sig; ”Hon hade aldrig behövt omforma sig till en given mall, en mall som är svår att förändra när den väl är bestämd. Och det spel som antagligen pågår överallt mellan människor hade ingen makt över henne.”¹³⁷ Normer är någonting som ändras i tid och rum.¹³⁸ Eftersom Saga aldrig har stannat länge på en plats har hon inte heller hunnit formas av rådande normer. Senare i boken bli Saga hotad med kvarsittning av den mest framträdande läraren, klassens mentor och samhällslärare, Olle. Hon förklarar då för honom att hon inte förstår vad hon har gjort för fel. Eftersom hon inte tidigare har gått i svensk skola har hon studerat klassen för att lära sig av sina klasskamrater. Hon förklarar:

Jag har varit i den här klassen en månad nu och jag har lärt mig av er. Jag har sett att enda sättet att få svara på en fråga, särskilt i dina ämnen, är att skrika ut svaren. Killarna gör det hela tiden. Och du har aldrig hotat någon av dem med kvarsittning. Jag har gjort som de brukar göra och denna enda gång räckte för att du skulle bli vansinnig. Hur kommer det sig?¹³⁹

---

¹³⁴ Ibid., s. 48 f.

¹³⁵ Ambjörnsson (2006), s. 112 ff.

¹³⁶ Ibid., s. 111.

¹³⁷ Herrström (2006), s. 66.

¹³⁸ Åkerlund, Carl red. (2011), s. 6 ff.

¹³⁹ Herrström (2006), s. 103 f.

Det som uppmärksammas är att det finns olika normer för hur killar och tjejer får vara, och Saga bryter mot de normerna genom att ta en manlig maktposition.¹⁴⁰ I *Bryt!* framhävs att normer ofta inte märks så länge de följs.¹⁴¹ Genom att bejaka och efterlikna ett manligt beteende bryter Saga mot normen för hur hon borde handla som tjej, och lärarens reaktion blir då annorlunda gentemot när en kille gör samma sak.

Saga blir vid flera tillfällen beskriven som en stark tjej, både av lärarna och av Signe. När Saga precis har kommit till klassen förklarar lärarna att Sagas styrka behövs, och att hon har ett självförtroende som ingen annan tjej i sin ålder.¹⁴² Halvvägs in i boken ändrar sig Signe och säger att Saga inte är stark utan jämlik. ”En flicka som är jämlik på ett självklart sätt är alltså stark.”¹⁴³ Björkman menar att man i skolan ska visa upp fler sidor av bland annat kön i läroböcker för att fler elever ska kunna känna sig inkluderade.

6.3.3 Lärarnas roll

Fem lärare har en framträdande roll i boken, och fyra av dem kan kategoriseras som normvaktare. Deras uppgift är att bevara den etablerade synen att killar och tjejer är olika, genom att behandla eleverna olika beroende på deras kön. Den femte läraren jobbar på motsatt vis, genom att se alla elever och göra så att tjejerna att ta mer plats. De fyra första lärarna lägger skulden på hur det i dagsläget ser ut och ansvaret för förbättring i klassen på tjejerna. Olle har mentorsträffar en gång i veckan, för att få bukt på maktskillnaden i klassen. På de träffarna talar han om för tjejerna att de är för mesiga och att de ger killarna alldeles för mycket plats.¹⁴⁴ Han vänder inte på det och talar med killarna om deras roll. Det är trots allt de som stör lektionerna, men ändå är det tjejerna som får skulden, eftersom de, enligt honom, tillåter killarnas beteende. När Saga kommer in i klassen och faktiskt får tjejerna att ifrågasätta den rådande strukturen samt höras på lektionerna motarbetar lärarna även det, eftersom de inser att ha ett jämställdhetsarbete i klassen, och se till att ordet blir lika fördelat, kräver mer tid och arbete från deras sida.¹⁴⁵

---

¹⁴⁰ Edemo & Rindå (2004), s. 26.

¹⁴¹ Åkerlund, Carl red. (2011), s. 6.

¹⁴² Herrström (2006), s. 19.

¹⁴³ Ibid., s. 87.

¹⁴⁴ Ibid., s. 43 ff.

¹⁴⁵ Ibid., s. 128.

I Lgr11 står det att läraren ska: ”verka för att flickor och pojkar får ett lika stort inflytande över och utrymme i undervisningen”¹⁴⁶ Det här är inte något som efterföljs av lärarna i boken. I ämnena bild, idrott, samhällskunskap och matte behandlar lärarna killarna och tjejerna olika, till fördel för killarna. Killarna i den klass som skildras är marginaliserade och på grund av deras kön får de större frihet och möjligheter.¹⁴⁷ Tjejerna blir under de här lektionerna betraktade som hjälpredor. Varje bildlektion avslutas med att killarna säger något charmigt till läraren som får henne att fnittra och går sen ut ur salen. Läraren ger de som är kvar, tjejerna, ”ett roat ögonkast som verkar betyda ’se killar!’ och sedan förväntar hon sig att vi hjälper henne att städa upp efter dem. Och det gör vi. Det går inte att smita.”¹⁴⁸ När Saga inser hur det här fungerar blir hon arg och går iväg utan att städa, precis som killarna. Pia, läraren, reagerar då inte som hon annars gör, när killarna går: ”På en halv sekund blev hon rasande och liknade en kokt kräfta och tog ett par snabba steg, grabbade tag i dörren och hojtade ner i korridoren efter Saga. ’Så du tänker inte hjälpa till menar du?’, ’Jag plockar inte upp efter folk som smiter!’ svarade Saga.”¹⁴⁹ Signe tänker efter Pias utbrott att ”det var en chock att den söta, snälla, rara, spännande, gulliga och duktiga Saga *inte* var lojal mot oss andra. Inte ens mot en favoritlärare. Hon uppnådde alla kriterier för en duktig flicka, för en snäll och samarbetsvillig flicka, en flicka som skulle få MVG i de flesta ämnen, men hon var inte snäll!”¹⁵⁰ När killarna handlade likadant som Saga fick de ett fnittr och ett ”se killar!” som reaktion, medan Saga blir betraktad som illojal och elak.

Under en stökig mattelektion, då läraren inte gör något för att det ska bli lugnare, går en stor del av klassens tjejer ut och sätter sig i biblioteket och arbetar.¹⁵¹ Efter den lektionen besöker rektorn klassen och skäller ut tjejerna för att de lämnade klassrummet. Rektorn menade att killarna hade funnit det provocerande att tjejerna hade gått ut från lektionen och därför hade resten av lektionen blivit ovanligt stökig. Saga svarar då:

---

¹⁴⁶ Skolverket (2010)., s. 8.

¹⁴⁷ Rosén (2010)., s. 71.

¹⁴⁸ Herrström (2006)., s. 34 f.

¹⁴⁹ Ibid., s. 79.

¹⁵⁰ Ibid., s. 80.

¹⁵¹ Ibid., s. 155 ff.

”Och vi fanns då inte där som buffert? Så vi kunde lugna det hela?
Och hjälpa Mats att få tyst? Men stackars lille Mats då.”

”Nä just det, man kan ju samarbeta”, sa rektorn, en aning
obetänksamt.

”Men vi glömde bort att vi är i skolan för att assistera lärarna. Vi fick
för oss att vi är där för att lära oss saker. Så vi försökte helt enkelt
tillgodogöra oss undervisningen. Är det inte det som är meningen?” sa
Saga.¹⁵²

Det här är ett klassiskt exempel på att tjejer förväntas hjälpa läraren i klassrummet och får en utskällning i större grad för samma uppförande som killar. Svaleryd beskriver hur pedagoger reagerar olika på pojkar och flickors beteende. Busiga flickor får ofta en utskällning medan busiga pojkar uppmuntras.¹⁵³ Istället för att vara arg på killarna som var de stökiga under lektionen riktar lärarna och rektorn sin ilska mot tjejerna som inte hjälpte till att styra upp lektionen. När tjejerna tar efter killarnas beteendemönster under andra lektioner tar inte lärarna för givet att killarna ska hjälpa till, utan blir även då arga på tjejerna eftersom de är stökiga. Killarna handlar enligt de förväntningar som finns på killar, och passar på så vis in enligt normen. Tjejerna bryter mot normen både när de inte hjälper till och när de själva är de som startar bråk och diskussion och därför får deras beteende andra konsekvenser än killarnas.¹⁵⁴

---

¹⁵² Ibid., s. 160 f.

¹⁵³ Svaleryd (2010)., s. 10

¹⁵⁴ Rosén (2010)., s. 71

7. Resultat och avslutade diskussion

De tre böcker som analyseras i uppsatsen behandlar normer och det som står utanför dessa, om än ur olika infallsvinklar. Det ger en bredd över hur normer kan te sig. Vissa elever kan känna igen sig i någon bok, medan de flesta säkert kan känna igen situationer som riktar uppmärksamheten på den omgivning och de normer de lever i. I Herrströms *Tusen gånger starkare* är det centrala hur killar och tjejer förväntas vara och vad som händer om någon bryter mot de normerna. Boken kan användas i undervisningen för att synliggöra genuskillnader i en kontext som alla elever kan relatera till, eftersom den utspelas i skolan. I *Tusen gånger starkare* är normer och förväntningar på killar och tjejer det centrala temat, och verkligheten ställs i kontrast med Signes tankar om hur det borde vara.

Även Hjertzells roman, *Henrietta är min hemlighet*, behandlar förväntningar på killar och tjejers beteende, men där det litterära anslaget inte är att redovisa eller påpeka utan sätter läsaren i en situation där hen tvingas iaktta sina fördomar och sin normacceptans. Sedan eleverna läst den kan diskussioner kring Måsens kön diskuteras. Frågor som om det är viktigt att veta om Måsen är en kille eller tjej, eller varför vissa tror det ena eller andra möjliggör att elever ser vad de har för förväntningar samt hur de påverkas av rådande normer. För vissa elever kanske avsaknaden av könsklassificering inte märks, eftersom den förgivettagna heterosexualiteten kan påverka dem att förutsätta att Måsen är en kille. För andra elever kan det vara ett störande moment i läsningen att könet är okänt, och det är genom sådana reaktioner som normkritiska diskussioner kan föras.

Henrietta är min hemlighet behandlar även ämnet kärlek som står utanför normen, precis som von Bredows *Syskonkärlek*, men det handlar om två olika slags kärlek. Eftersom heteronormen är så djupt rotad i vårt samhälle är det viktigt att elever får möta en annan slags kärlek är den normativa. I *Henrietta är min hemlighet* finns både homo-, hetero och bisexualitet presenteras och all kärlek beskriven på samma sätt. Det görs ingen skillnad på hur personerna känner när de är kära, beroende på om det är en tjej som är kär i en kille, som Rebecka, eller en tjej som är kär i en tjej, som Måsen. Den skillnad som görs är hur den ageras. Att Måsen är rädd för reaktionerna

och konsekvenserna som hennes kärlek kan medföra, visar hur den förväntande kärleken ser ut och rädslan hos den som står utanför.

I *Syskonkärlek* behandlas normen för hur godkänd kärlek ska te sig och konsekvenserna för den som bryter mot normen. I boken granskas det avvikande och på vilket sätt Amanda och Ludvigs kärlek är fel, och genom att vända på blicken och granska de normer och lagar som gör att det blir fel kan en normkritisk pedagogik bedrivas. Genom att få eleverna att själva analysera hur de ser på kärleksrelationen och hur de skulle reagera i samma situation blir tabubelagda ämnen inte lika främmande och normer kommer att kunna diskuteras. Det som dock skiljer *Syskonkärlek* från de andra två böckerna är att den kärleksrelation som gestaltas inte enbart är normbrytande utan även olaglig. Att två familjemedlemmar har en kärleksrelation med sexuella inslag är något som betraktas som avvikande av biologiska anledningar. På grund av det kan boken ha motsatt effekt i ett normkritiskt pedagogiskt syfte, då det är mycket, och inte enbart normer, som talar emot syskonens relation. Boken kan bygga på fördomar om kärlek som står utanför heteronormen, då syskonens relation lätt kan uppfattas som äcklig, fel och onormal. Dock tycker jag inte att det är fel eller på något vis dåligt att använda den här boken i skolan, då jag anser att det är viktigt att flera aspekter av relationer, kärlek och avvikelser bör förekomma. Det som däremot kan vara problematiskt är att inkludera *Syskonkärlek* i en normkritisk pedagogik, där syftet är att få elever att börja reflektera kring normer, är att den tar upp ett så pass kontroversiellt ämne att eleverna, istället för att ta till sig vilka normer som finns och hur de bryts, enbart kan reagera på hur relationen i deras ögon är motbjudande.

Tusen gånger starkare passar, enligt min analys, in i högstadieundervisningen. Romanen tar upp ämnen och situationer som är aktuella i grundskolans senare år, och är skriven på ett sätt som (över)tydligt visar upp problemen som finns i skolan. Eftersom den är skriven i första person finns det en berättare som beskriver situationen och samtidigt talar om vad som är fel och hur det skulle kunna vara annorlunda. Den kräver inte en större förmåga att läsa mellan raderna eller egna liknande erfarenheter. Alla kan ha en åsikt om det som händer i berättelsen.

De andra två romanerna kräver mer av läsaren. *Henrietta är min hemlighet* öppnar upp för många frågor under läsandets gång, och läsaren behöver problematisera och tolka det som sägs och det som lätt tas för givet. Boken innehåller kärlek, sex och tankar kring den egna identiteten. På så vis kan den vara mer lämpad i slutet av högstadiet eller på gymnasiet. Alla ungdomar mognar olika snabbt, och på högstadiet kan en klass bestå av personer som absolut kan relatera till de ämnen boken behandlar, medan andra kan finna det fullkomligt främmande.

Tusen gånger starkare och *Henrietta är min hemlighet* kan bidra till och vara en del av en normkritisk pedagogik och få elever och lärare att reflektera till samhällets normer och struktur genom att de tar upp aspekter som bjuder in till tankar om det normala och avvikande. *Syskonkärlek* kan användas för att diskutera samhällets syn på förbjuden kärlek och rätten att älska vem man vill. Samtidigt kan den ha motsatt effekt, eftersom den kärlek som behandlas har en djupt rotad stämpel på sig av att vara fel. Det kan leda till att fokus hamnar på varför syskonen inte bör vara tillsammans, istället för en granskning av de normer som finns omkring oss.

Skolan har ett ansvar att lära elever om människors olikheter, få förståelse för andra människor, och ansvara för att ingen blir kränkt i skolan på grund av bland annat kön och sexuell läggning (se 3.1). I kursplanen för svenska beskrivs det hur de här kunskaperna och förståelsen kan ske genom litteratur. Genom att använda de här romanerna i undervisningen kan elever få en möjlighet att granska det som står utanför samhällets normer, och genom det vända blicken mot de normer som finns. Litteratur är ett verktyg för att sätta sig in i andra människors liv och situation. Genom att läsa böcker som behandlar olika typer av kärlek och livssituation får läsaren större kunskaper om hur det samhälle de lever i ser ut och hur det själva bidrar till att upprätthålla normer.

En normkritisk pedagogik kan inte enbart vara en del av vissa lektioner eller genom några specifika inlärningsstillfällen som under litteraturundervisningen, utan den måste genomsyra allt. Litteraturundervisningen är dock en del av det hela och de böcker som diskuteras ovan är användbara så länge som det normkritiska förhållningssättet även finns i resten av undervisningen. Skolan kan bidra med att ge elever kunskaper, nya tankar och i bästa fall uppmärksamma dem på fördomar genom

att läsa dessa böcker i skolan och analysera och diskutera dem. Genom att undersöka hur normer och sådant som står utanför normer blir presenterat kan eleverna få upp ögonen för hur det avvikande tvingas att anpassa sig efter de rådande normerna.

8. Källförteckning

Tryckta källor

Primärkällor:

Herrström, Christina (2006). *Tusen Gånger Starkare*. Falun: Månocket.

Hjertzell, Maja (2005). *Henrietta är min hemlighet*. Falun: Rabén & Sjögren.

Von Bredow, Katarina (1991). *Syskonkärlek*. Falun: Rabén & Sjögren.

Sekundärkällor:

Ambjörnsson, Fanny (2006). *Vad är Queer?* Stockholm: Natur och Kultur.

Björkman, Lotta (2010). "En skola i frihet – med 'misstagens' hjälp". I *Normkritisk pedagogik. Makt, lärande och strategier för förändring*, Janne Bromseth & Frida Darj (red.). Uppsala: Uppsala Universitet.

Bromseth, Janne & Darj, Frida red. (2010). *Normkritisk pedagogik. Makt, lärande och strategier för förändring*. Uppsala: Uppsala Universitet.

Bromseth, Janne (2010), "Förändringsstrategier och problemförståelser: från utbildning om den Andra till queer pedagogik". I *Normkritisk pedagogik. Makt, lärande och strategier för förändring*, Janne Bromseth & Frida Darj (red.). Uppsala: Uppsala Universitet.

Butler, Judith (2007) [1990]. *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos.

Edemo, Gunilla & Rindå, Joakim (2004). *Någonstans Går Gränsen – En lärarhandledning om kön, sexualitet och normer i unga människors liv*. RFSL Stockholm.

Edemo, Gunilla (2010). "Att bota en fördom eller undersöka en föreställning – om systembevarande och systemförändrande demokratiarbete". I *Normkritisk pedagogik. Makt, lärande och strategier för förändring*, Janne Bromseth & Frida Darj (red.). Uppsala: Uppsala Universitet.

Franck, Olof red. (2007). *Genusperspektiv i Skolan- om Kön, Kärlek och Makt*. Lund: Studentlitteratur.

Martinsson, Lena & Reimers Eva red. (2008). *Skola i Normer*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Rosén, Maria (2010). "Likabehandlingslagstiftning och normkritisk potential – möjligheter och begränsningar". I *Normkritisk pedagogik. Makt, lärande och strategier för förändring*, Janne Bromseth & Frida Darj (red.). Uppsala: Uppsala Universitet.

Skolverket (2010), *Läroplan för grundskolan, förskolan och fritidshemmet 2011*. Stockholm.

Svaleryd, Kajsa (2010). *Genuspedagogik*. Stockholm: Liber.

Sörensdotter, Renita (2010). "En störande, utmanande och obekväm pedagogik. Om queerteoriernas relevans för en normbrytande undervisning". I *Normkritisk pedagogik. Makt, lärande och strategier för förändring*, Janne Bromseth & Frida Darj (red.). Uppsala: Uppsala Universitet.

Tennholt Bortz, Karolina (2011). *Det är väl min egen lathet, ambition och inspiration som sätter gränser – En normkritisk genusstudie om engelsklärares val av romaner till litteraturundervisningen*. Examensuppsats i Utbildningsvetenskap. Södertörns Högskola.

Åkerlund, Carl red. (2011) *BRYT! Ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet*. Stockholm: Forum för levande historia & RFSL Stockholm.

Elektroniska källor

Nationalencyklopedin, Heteronorm:

<http://www.ne.se/sok?q=heteronorm>

Sidan besökt: 2012-11-18

Nationalencyklopedin, Sexualitet:

<http://www.ne.se.till.biblextern.sh.se/lang/sexualitet>

Sidan besökt: 2012-11-21

Rubin, Gayle (1984). *Thinking Sex*:

<http://www.feminish.com/wp-content/uploads/2012/08/Rubin1984.pdf>

Sidan besökt: 2012-11-21

Rättviseförmedlingens lista på ungdomsböcker som presenterar ett annat samhälle än det heteronormativa (könsroller och sexualitet):

<http://rattviseformedlingen.se/lista/boktips>

Sidan besökt: 2012-11-07

Rättviseförmedlingens lista på ungdomsböcker som ifrågasätter mängder av stereotyper:

<http://rattviseformedlingen.se/lista/ungdomsbocker-som-ifragasatter-mangder-av-stereotyper>

Sidan besökt: 2012-11-07